

նալու հաճոյական արտայայտութիւններու
և անհատական բնազդողմներու :

Նա ոչ միայն ճարտար նկարիչ մ'է,
այլ նաև, արդիւնք թերևս իր ծագման,
ուր իրարու հանդիպած են Արևելք և Ա-
րևմուտք, ցցուցած է յայտնի տաղանդ զա-
նազան ճիւղերու մէջ: Կը խօսի Արևելեան
և Եւրոպական բազմաթիւ լեզուներ — Անգ-
ղիերէն, Հայերէն, Ֆրանսերէն, Թիւրքե-
րէն, Ռուսերէն, Յունարէն, Իտալերէն,
Էսպերանտո, և հիմայ Գերմաներէն կը
սորվի:

Նա այս երկրիս մէջ Էսպերանտոյի մը-
ղում տուող ռազմիրաններէն մէկն է, զոր
սորված է ի Ֆրանսա, այդ լեզուին Անգ-
ղիա մտնելէն շատ առաջ:

Անդամ է Ֆրանսական Ալպեան Գլու-
պին, և շատ անգամ միացած է իրենց
հետ լեռնային վտանգաւոր արշաւանքնե-
րու մէջ:

Իրրե ղերասանուհի, ծափահարուեցաւ
Մամուլէն՝ «Ոգի Հայաստանի» իր նկար-
չական ներկայացման առթիւ:

Շատ կը սիրէ երաժշտութիւնը և հիա-
նալի կը զարնէ:

Բուերը տարօրինակ հմայք մ'ունին (Որ-
Պոյաճեանին համար, և կարելի պիտի չ'ըլ-
լար զտնել ասկէ աւելի յարմար նշանա-
բան մը: Որ. Պոյաճեան կու գայ երկրէ մը
որ աւերակներով լեցուն է, և ասոնք մար-
դերու ձեռքով կործանուելէ յառաջ, մարդ-
կային բնակարաններ էին, իսկ հիմայ ա-
սոնց միակ բնակիչները բուերն են:

Անգլ. Madame Բերթէ № 801

Թարգմ. Հ. Թ. ՕՏԱՊԱՇԵԱՆ

ԳԻՐԳԵՐ ՈՒ ԹԵՐԹԵՐ

Բայրըն, Եղովանէնը, Թարգմ. Բնագրից 8. 2.
Միրզայեանց. տպ. Փարոս, Թէհրան 1911.

F. T. Marinetti, Distributions, Milano, 1911
Mémoires de la Société de Linguistique de
Paris, Tome XVII.

Գեղեցիկ թարգմանութիւն մըն է Միր-
զայեանցի ծովահէնը: Լեզու մը և չափ
մ'ունի որ կը սահին. և աղէկ կը թարգ-
մանեն Բայրընի կտրուկ, կըքոտ, կրակոտ
ոգին:

Չափին հոսանքին հետ իմաստները կը
կայծկլտան, կը սահին՝ ինչպէս վազուկ
ջուրի երակ մը արևուն տակ: Չափը եր-
կանդամ 4-3 է: Թաղողութեան նպաստած
է նաև Ռուսահայոց լեզուն. համառօտ,
հիշդ, պարզ՝ բոլորովին յստակ կը թո-
ղու տեսնել Բայրընի միտքերը:

Ուրիշ նիւթ և ուրիշ լեզու ալ չէր կըր-
նար վերցնել Պ. Միրզայեանց իր միտքը
բացատրելու համար երկրին մէջ ուր կ'ա-
պրի: Պարսկաստանի մէջ գերակշիռ են
Անգղիոյ և Ռուսի ազդեցութիւնը: Միր-
զայեանց մէկ երկրէն թարգմանելու նիւթը
առած է, միւսէն հայերէն լեզուն: Իր գոր-
ծը Պարսկաստանի ազատական շարժման
հերոս Եփրեմին նուիրած է, Մովսէսէնին
և անոր միջև բնաւորութեան տեսակ մը
նմանութիւն գտնելով: Բայրըն ծովահէնը
նուիրած է Մուրի՝ իր սիրելի բարեկամին,
որովհետև անոր մէջ, ինչպէս Չայլտ Հա-
րոլդի, ինչպէս Լարայի իր ետ զրած է:

Միրզայեանց աղէկ հասկեցեր է Բայրը-
նի այս ետ և զայն բոլոր դրած է իր
հայերէնին մէջ:

Սակայն կոներադ ի բընէ

Չէր ստեղծուած որ դառնար

Առաջնորդող չարերին,

— Չարի գործիքն այդ վատթար: —

Փոխուած էր սիրտն երբ նորան

Գործերն ի սպառ ջշեցին

Մաքառելու մարդու ղէմ,
Եւ տուժելու իւր հոգին:

Կարի անխախտ՝ որ զիջէ,
Կարի հրպարտ՝ թեքուելու,
Ազնուութեամբն իւր անգամ
Դատապարտուած խարուելու:

Ազնուութիւնն անիծեց,
Իրր արմատին չարութեան,
Այլ ոչ նորանց, որ այժմ էլ
Խարում էին զիռ նորան:

Եւ պարգեւած լինելով
Բարի մարդկանց առատ գոյք՝
Չունէր նորից բաշխելու,
Ոչ միջոցներ, ոչ հաճոյք:

Դաւաճանուած, խուսափուած,
Ահազղեցիկ, դիւրախար,
Նախքան նոյն իսկ մեղմանար
Պատանութեան նորա թափ,

Ատեց ամբողջ մարդկութիւնն
Ատելութեամբ չափազանց,
Որպէս զի զգար խղճի խայթ
Եւ կամ զշջար նա սրտանց:

Եւ ձայնը խրոխտ իւր ցաւման
Սեպեց նա սուրբ մի հրաւէր,
Վըճարելու բոլորին
Ոմանց արած չարիքներ:

Թէ չար էր ինք գիտէր այդ
Բայց չէր սեպում կարելի,
Թէ այն բանից, որ ինքն է
Այլը լաւ լինին աւելի:

Գիտէր թէ ինք սիրուած չէ –
Սակայն թէ նոյն առողներ
Գծնում էին ու ստուգում –
Նոյնչափ վստահ նա գիտէր:

Մենակ, օտար ու վայրի
Ապրում էր նա առանձին.

Քամահըններց՝ անաղարտ
Համակրանքից՝ անբաժին՝,

Միրզայեանց լեզուի այս ժուժկալու-
թիւնը պահելով հանդերձ, ի հարկին գիտէ
նաե բոլոր գոյները տալ, յաջող ընտրուած
բառերով.

Այդ կինն՝ այտով գունագեղ
Եւ աչքերով սեւահուր,
Շագանակեայ գէսերով
Գոհարազարդ ու զանգուր,

Փէրու նրբին իրանով,
Ոտքով ճերմակ ու բոպիկ,
Որ գետնի վրայ որպէս ձիւն
Իջնում է մեղմ ու լուրկ՝:

Չափի և լեզուի այս վայելչութիւնը
Իր հաւասարութեան մէջ կը փնայ մինչև
որ Մովսէսէն կ'աւարտի.

Թողեց հէնի նա հուչակ
Ապագայի պատմութեան –
Կապուած հազար մեղքի հետ
Եւ մէկ բարի յատկութեան՝:

Չայլտ Հարուդի Դ երգի Ալիշանի դա-
սական թարգմանութենէն դուրս, շատ քիչ
բան կարդացեր էի Բայբրէնէ հայերէն՝ որ
մեծ բանաստեղծի մը ստաւորութիւնները
արթնցնէր մէջս: Եւ անոնք որ կը ճանչ-
նան Բայբրէնի անգղիերէնը, ինչպէս Ալի-
շան, կը վկայեն թէ «չէ պարզաբօս» և
հետեաբար թարգմանութիւնն ալ «ոչ դիւ-
րաթափ» վասն զի Բայբրէն ալ չէ «որ-
պէս զայլ» և ճերդողաց և զիւր իսկ հա-
մազգիս՝ հետեւողս նախնեացն և կտակա-
րանաց ոճոյ»:

Միրզայեանց դժուար գործ մը յաջո-
ղութեամբ կատարած է:

1. Մովսէսէնը, էջ 28-31
2. Մովսէսէնը 107-108
3. Մովսէսէնը, 203

*
**

Distruzione! Քանդումը. կարմիր, նորան հատորը զոր հեղինակը, Մարինէտտի, կը գրէի իր ոմaggio al Direttore della Rivista Armena Paz-maveb: Նոր դէմը մըն է, այս Մարինէտտի որ իր անուան շուրջը յաջողոր է հաւաքելու ամբողջ գրութիւն մը, որ անսանձ պաշտամունք մ'ունի արուեստին համար և որ կը ձկտի ապագային: Il futurismo! Ապագայապաշտութիւն: Նոր հոսանք մը որ տեղ կը գրաւէ գրականութեան մէջ, ուսկէ արդէն այնքան հոսանքներ անցան վերջին քառորդ դարու մէջ:

Ապագայապաշտութիւն. սա չունի իրապաշտութեան փնտռողները, անկապաշտութեան յղձերն ու երազանքները, վիպականութեան գոթականութիւնները, ունի բոլոր ձեւերն ու զգացումները աւելի ուժգին աստիճանի մը մէջ, և խոյանք մը դէպ ի լաւագոյն ապագայ մը ամբողջ մարդկութեան հետ: Տրամադրութիւնն ու իղէպէն է մանաւանդ շարք մը երիտասարդներու, որ կ'ընդվզին անցեալէն, որ կ'ապստամբին արուեստի բոլոր պայմանադրական տուեալներուն դէմ, և հակառակ հանրութեան անհասկացողութեան, անտարբերութեան, նախատինքին, հալածանքին ապագայ մը կ'ուզեն ձեռք բերել յամառ յարատեւութեամբ մը:

Համարելով բոլոր իմաստասիրութիւնները, ընդհանրացնելով բոլոր հնարաւոր ձեւերը, նիւթական բարոյական և քաղաքական կարգին մէջ ուրիշ բան չեն նկատեր այլ ևս բայց եթէ սկզբունքը իր յեւտին պարզութեան մէջ, միատարրականութիւնը՝ որուն բոլոր զգալի երեւոյթները միայն զանազան ձեւերն են: Ասկէ յառաջ եկած է իրենց գրելու կերպը, իրենց ոճը ուր ամենէն տարանջատ գաղափարները և ամենէն աննման պատկերները՝ առանց ոչ մէկ խղճահարութեան կու գան իրարու քով կը շարուին, կը կցուին, կը գիզուին: Կը յի-

շեցնեն քիչ մը դիցարանութեան այն շրջանը ուր մարդիկ ձիու մարմին ունէին և մարդու գլուխ, ձկան պոչ և սիրենայի կուրծք:

Քանդումը լաւագոյն արտայայտութիւն է այս տեսակ տրամադրութեանց

Եւ արդ քու երփներանգ ալիքներուն մէջ ևս կը տեսնեմ, կրակներու և հայելիներու շլացնող խաղով մը,

բոլոր իմ անցեալս որ դանդաղօրէն կ'ընկղմի...

Ընդարձակ քաղցած սիրտս որ ժամանակ մը լուսնին կը հաչէր շան մը պէս, փսխելով ամբարտաւան ձայնի որձաքարեր մութ պատեաններու մէջ... Իմ ընդարձակ քաղցած սիրտս աստեղային ղնդերներու կը ծփայ ալիքին քմահաճոյքով ուռած գիսկի մը պէս, թաթերը օդին մէջ

հետապնդուած բզզացող գունդերէ խոշոր կանաչ ճանճերու...

Թոխ բոխ. հրարոխ: Մենք կը կարծէինք թէ աշխարհն իր միզամածի վիճակէն ելլելէն ի վեր քանի մը բան ի յարգ և ի զարդ եկած ըլլայ: Կ'երեւի թէ Մարինէտտի նոր կը սկսի աշխարհքը և կամ մայր կը քանդէ նոր կերպով սխեմա համար, յայտնութեանական նոր երկինքն ու երկիրը մօտ կարծելով:

Իր խաւարին մէջ մերթ կը գտնէ շատ գեղեցիկ պատկերներ՝ ինչպէս այս Հուգարսիեան Հոստենքին սկզբնաւորութիւնը.

Մեծ դաւադիր գիշերը, աղեղնակորուելով

վանդակաճաղերուն վրայ, կը մագլցէ անշշուկ

վեր, վեր, մէկ յարկէն միւսը, ճեպ ի ճապուկ,

և կը կախուի պերողակի շքեղ ամպե-
րէն...¹

Մարինէտտի գրականութիւնը՝ ուր կայ
Ուրեմուտեքն և Արեւելքէն, և ուր կը փչէ
ափրիկեան տաք քամի մը՝ նորասբանչ
բան մը ունի իւր ամենէն աւելի հար-
թուած, ձուլուած ու աւարտուն վիճա-
կին մէջ, երբ թեւերը բացած՝ վեր կ'ելլէ
քառտէն:

*

Recherches sur la syntaxe com-
parée de l'Arménien par M. A.
Meillet.

Պր. Մէյյէ յառաջ կը տանի իւր հե-
տախուզութիւններն հայերէն լեզուի վրայ:
Ներկայ տեսութիւն, ուր կը քննէ հայերէն
գոյականներու յոգնակի ձեւերն ու անոնց
գործածութիւնը, հանուած է Պարիզոյ Լի-
զոսարանական Ընկերութեան յիշատակներու
ԺԷ հատորէն:

Յետ ըսելու թէ գրական հայերէնի մէջ
կը պակսի երկականի ո՛ր և է գործածու-
թիւնը, կ'անցի խօսելու գրաբարի յոգնա-
կի կազմութեան վրայ: Բայտ իրեն զա-
սական հայերէնի հոլովական ձեւերը յա-
տուկ վերջաւորութիւններ ունին, փոփո-
խական մէկ հոլովէն միւսը, և որոնք բո-
լորովին տարբեր են եզակիի ձեւերէն»:

Այս տեսութիւնը ամբողջապէս ճիշդ չե-
րելու: Անշուշտ յոգնակիի վերջաւորու-
թիւնները բոլորովին տարբեր են եզակիի
ձեւերէն. այդ անվիճելի է. բայց թէ անոնց
մէկ հոլովէն միւսը կը փոխուին այդ ա-
ռերեւոյթ է Դժբախտաբար անծանօթ մը-
նացած կ'երեւի Մէյյէի մեր մէկ յօդուա-
ծը ուր կը կարծենք ամենէն աւելի զրա-
կան կերպով բացատրած ըլլալ դասա-
կան հայերէնի մէջ սովորական յոգնա-
կիի զրութիւնը: Գրաբարը, քիչ մը տար-
բեր միւս հնդեւրոպական լեզուներէն, իւր
յոգնակին կը կազմէ պարզապէս եզակի
հոլովներուն վերջը աւելցնելով յոգնակիի
ածանցները ք, ց, ս, որոնք երեքն ալ են-
թաձեւերն են միևնոյն ածանցի մը, որ թե-
րեւս շատ կը նշանակէր՝ ձիշղ սոյն ուղ-
ղութեամբ՝ արդէն հնդեւրոպագէտներն «աշ-

խատած են՝ պատմական անկանոն հըն-
գելը. յոգնակի կազմութիւնը ծագած մեկ-
նեւ հին կանոնաւոր հոլովմանէ մը, որուն
մէջ, —S իբր յոգնակիի նշան կը բանէր,
մինչդեռ հոլովոց՝ փոփոխութիւնքը եզակի-
ւոյն հետ նոյն էին»։ Մէյյէ դասական
հայերէնի մէջ ամենէն աւելի որոշ պիտի
տեսնէր պահուած հնդեւրոպական այդ են-
թադրուած զրութիւնը:

Էջ 2-8, հաւաքական անուան տակ կը
խօսի մարդիկ, որևոր, մանկոյի, աւագանի
ձեւերուն վրայ այս բառերուն մէջ փնտռե-
լով բնոյթը այն մասնիկներուն որ յոգ-
նակիի զօրութիւն մ'ունին: Որեւոր բառի
վրայ խօսած միջոց ուշադրութեան կ'առ-
նէ միանգամայն աշխարհաբարի յոգնա-
կիին — եր վերջաւորութիւնը, որուն դա-
սական ծագումները մութ կը համարի և
Բուզանդէն քաղուած — եր մասնիկով յոգ-
նակիներն անապահով համարած միջոց
ուշադրութեան չէ առած օրերացն բառը
(Բուզ. Ե. Գ.) անտեսուած հաւասարապէս
ուրիշ քերականներէ: Այս բառին ձեւին
և իմաստին ճնշութիւն մը քիչ մ'աւելի
պիտի լուսաւորէր — եր ձեւին դասական
ծագումները:

Էջ 10-12 յետ համառօտ կերպով քնն-
նելու յոգնակիի գործածութիւնը հայերէ-
նի մէջ կ'եզրակացնէ թէ «նա պահած է
և հնդեւրոպական ընդհանուր ձեւաբանա-
կան կազմութիւնը, և նաեւ հնդեւրոպա-
կան յոգնակիին իմաստը. անոր գործածու-
թիւնը սաստիկ է, և որոշ արժէքն ունի»:

Էջ 12-45, որով շահեկան տեսութիւն
կ'աւարտի, կը խօսուի ընդարձակօրէն մեր
քերականներէն անգլական կոչուած բառե-
րուն վրայ, զորս Մէյյէ լեզուաբանական
լեզուով կ'անուանէ *plurale tantum*,

1. DISTRUZIONE, էջ 97

2. Հմմտ. Բագմ. 1904 էջ 221-24 Հայերէնի
յոգնակիի դրոշմները յօդուածը:

3. Պեղերութեան, Հայերէն և զրաքի լեզուները,
Թրգմ. Հ. Թ. Կէտիկ Վիեննա էջ 208

4. Այս բառին վրայ տես Բագմ. 1906 էջ 440
Լեզուաբանական Գրոնիկ յօդուածը:

Մէջէ զանոնք տեսականերու կը բաժնէ, կը բաղդատէ զանոնք հնդեւրոպական ուրիշ լեզուներու հետ, և կ'ընէ համառօտ դիտողութիւններ, որոնք մերթ նորութիւններ են: Այսպէս ամուսին բառին համար, «որ կը նշանակէ միանգամայն այլը և կիներ» կը դիտէ (էջ 23) թէ «ո հոլովումը ունի (սեռ. ամուսնոյ) երբ կը նշանակէ այլը, և ա հոլովումը (սեռ. ամուսնի, գործ. ամուսնաւ¹) երբ կը նշանակէ կիներ, հետեցընելով Հայկազեանի կոչած օրինակներէն. զոր և հնդեւրոպական բառ մը կը համարի մեկնուած խուզէ՛ իրր «vivant avec» մինչ անց մեկնած էինք իրր զուգակից ամ — (զոյգ ամ — որձիք) — ու (շաղկապ այլ ու ձի) — սին (հետ, կից միասին, իմովստե՛):

Խօսելով երկին բառին յոգնակի ենթածեւին վրայ՝ երկինք կը դիտէ թէ «մտածել կու տայ լատիներէն յոգ. caeli լատիներէն Ս. Գրքին և քրիստոնեայ մասնագիրներուն, որ երբայեցէրէնի ազդեցութիւնէն յառաջ եկած է. միջոց չունինք որոշելու թէ հայերէն ձեւին վրայ ինչ կրնայ եղած ըլլալ երբայական հսին ազդեցութիւնը»: Մենք կը կարծենք որոշ կերպով ցցուցած ըլլալ թէ երկին եզակի ձեւը բուն հին հայերէնէն է, իսկ երկինք յոգնակի ձեւը՝ պարզապէս երբայեցերէնի և քրիստոնէական ազդեցութեան տակ կազմուած է²:

Պր. Մէյյէ, ի վերջ իր քննութեանց՝ հայերէնի յոգնակիի ձեւերուն ու գործածութեանց մասին հետեւեալ եզրակացութեանց կը յանգի. «ինչպէս հոլովական ձեւերը, յոգնակիի ձեւերն ալ դասական հայերէնի մէջ պահած են արժէքը զոր ունէին հնդեւրոպականի մէջ:

Անոնք գործածուած են իրենց բոլոր բանաւոր իմաստովը. աւելին, կը հան-

դիպի որ ստէպ անոնք կը նշանակեն միակ իր մը կազմուած զանազան մասերէ: Վերջապէս, անոր գործածութիւնը ընդարձակուած ալ է, և յոգնակին չափով մը վերացեալ անուններու նկարագրականն եւ դաժն է, բայց այս տեսակ անուններու մեծագոյն մասին մէջ ալ դեռ կը նմարուի յոգնակիին արժէքը: Դասական լեզուին մէջ ոչ մէկ երեւոյթ նախատեսել չի տար կործանումը յոգնակիի դրութեան որ իրականանալու վրայ է, քանի որ, հանդիպելով միջին և արդի հայերէններու բոլոր բարբառներուն մէջ ալ՝ մերձուտ յաջորդած ըլլալու է այն շրջանին ուր հաստատուեցաւ հին հայերէնը»:

Այս եզրակացութեանց ինչ ինչ կէտեր դեռ վիճելի են:

ԲՈՎԱՆԴԱԳՈՒԹԻՒՆ

Թիւրքիոյ մէջ	241
ԱՆԴՐԻԿԵԱՆ Հ. Ն. — Հրատարակումն իտալական թագաւորութեան	242
ՏԻՐԱՑՈՒԵԱՆ Հ. Ն. — Զանազան ցեղի կենդանիներու անդրեւթանան (թարգմանարար)	246
ՄԷԼԷՔԵԱՆ ԵՂԻԱ. — Բանաստեղծութիւններ	253
ԵՐԱՆԵԼՈՅՏ ՄԻՍԱՅԷԼԻ. — Ի Ս. Խաչն Քրիստոսի	258
ԱՆԴՐԻԿԵԱՆ Հ. Ն. — Ժամբու զգայնութիւններ իտալիոյ մէջ	265
Voltaire. — Գրադէտներուն վիճակը (թուղթ առ Լըֆէրմը)	274
ԱՊԵՐԵԱՆ Հ. Յ. — Յունարէն թէ լատիներէն	276
ԶԻԹՈՒՆԻ. — Ժողովրդական վէպերու յիշած ձիերը	279
Հայ արուեստագիտուհի մը Անգլիոյ մէջ անգլ. Madame Թերթէն N ^o 801 թարգմ. Հ. Թ. Օտապաշեան	282
Գիրքեր ու թերթեր	284

1. Մէյյէ գործիականի դիմաց անուշադրութեամբ ամուսնի դրած է, բացառականը:

2. Սին սան ամանցներու մասին, տես Բազմ. 1903 էջ 366 Սանսրիտ և Գամագիւր իտալ. լուսն տառգարանութիւնը յօդուածը:

3. Հմտ. Բազմ. 1906 էջ 10